

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

КУРСОВА РОБОТА (ПРОЕКТ)

Децентралізація влади та реформа державного управління

(назва дисципліни)

на тему: Особливості управління соціально-економічним розвитком
сільських громад

Студентки Усякий А.О.
(прізвище та ініціали)

курсу II
групи ТУзд-8-25-М1ПУА-Н(2,0 здс)

напряму підготовки (спеціальності) _____
Публічне управління
і адміністрування

спеціалізації _____

Керівник Борисенко Ю.В.
канд.наук з держ.управл.. доцент кафедри
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

Київ
2026 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	6
1.1. Визначення сутності та характеристика категорії «сільська територія».....	6
1.2. Механізм публічного управління соціально-економічним розвитком територій.....	8
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	13
2.1. Загальна характеристика Новомиколаївського старостату Петропавловської селищної ради.....	13
2.2. Аналіз соціально-економічного розвитку громади.....	16
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ.....	21
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	34

ВСТУП

Одним із ключових чинників формування ефективної аграрної політики України є створення моделі розвитку сільських територій, що відповідає стандартам розвинутих європейських країн. Передумовою успішного впровадження реформ в Україні є визнання населенням європейського вектору розвитку як складової національної ідеї та прийняття європейських цінностей як основи своєї свідомості та освіти. Розвиток сільських територій є одним із пріоритетних напрямів економічної політики в країнах Європейського Союзу (ЄС), де рівень життя сільського населення є одним із найвищих у світі. Враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку України та укладену між Україною та ЄС Угоду про асоціацію, яка дозволяє перехід від партнерства та співробітництва до політичної співпраці та економічної інтеграції, питання публічного управління соціально-економічним розвитком сільських територій потребують детального дослідження.

Метою курсової роботи є вивчення практичних аспектів удосконалення публічного управління соціально-економічним розвитком сільських територій.

Для досягнення мети були вирішені наступні завдання:

- надати визначення категорії «сільська територія»;
- охарактеризувати механізм публічного управління соціально-економічним розвитком території;
- провести аналіз соціально-економічного розвитку громади;
- дослідити особливості правового регулювання публічного управління розвитком сільських територій;
- визначити напрями соціально-економічного розвитку сільських територій;
- розробити механізм соціально-економічного розвитку сільських територій.

Об'єктом дослідження є процес соціально-економічного розвитку

сільських територій.

Методи дослідження. При написанні курсової роботи використовувалися такі методи як системний аналіз, класифікація; структурний; прогнозування; логічний, табличний, графічний.

РОЗДІЛІ

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Визначення сутності та характеристика категорії «сільська територія»

Зі здобуттям незалежності в українській економіці та сільському господарстві відбулися фундаментальні зміни, пов'язані з формуванням приватної власності на засоби виробництва, аграрними реформами, реструктуризацією

сільськогосподарських підприємств, умовами введення сільського господарства до о. Змінилася соціальна інфраструктура сільської місцевості, загострилися проблеми розвитку села та зайнятості селян. З іншого боку, розвиток сільських територій – це метод управління сільськими територіями з метою задоволення соціальних, економічних та екологічних потреб сільського населення.

Загальна характеристика сільського територіального утворення нагадує середовище виробничо-побутової діяльності сільських жителів у певному географічному місці. Розглянемо думки вітчизняних учених про сільські території та об'єкти в них (табл. 1.1).

Таким чином, прийняте визначення терміну «сільська територія» є узагальненим і підкреслює сільськогосподарську діяльність у цих територіях або в умовах підготовки культурних територій з економічних, екологічних, соціальних та енергетичних аспектів з точки зору пропозиції. Узагальнюючи думки науковців, приходимо до висновку, що сільську територію не можна розглядати лише як відокремлену від аграрного сектору регіональну одиницю, а необхідно враховувати інші аспекти економічного життя цих регіонів.

Питання розвитку сільської місцевості України на сьогодні є надзвичайно

актуальними та потребують інноваційних рішень. Важливість цього питання підкреслюється ще й тим, що сільська місцевість займає близько 90% площі нашої держави і в ній проживає 1/3 всього населення України.

Таблиця 1.1

Трактування категорії «сільська територія»

Автор	Визначення
П. Т. Саблук	«Сільська місцевість – це елементи історично сформованої житлової мережі, яка об'єднує організаційно-функціональне ціле міст, сіл, хуторів, односімейних будинків та інших житлових одиниць, що перебувають у віданні сільських рад». Логічно вважати сільську територію як втілення того, чим оснащено: все, що знаходиться, функціонує і використовується на благо людей, які там живуть і працюють.
Д. Ф. Крисанов	Сільську територію слід розглядати як складову соціальної території, а житлову і трудову ресурсну базу сільськогосподарського району, сільських поселень і селищ міського типу відносять до сільської території.
А. М. Третяк	До сільської місцевості, як правило, належать сільськогосподарські та Лісогосподарські території з відповідними типами поселень
М. В. Смушак	Сільська місцевість — територія, населена селом. Він представляє все, що на ньому є. Характеризується індивідуальними природними особливостями. Знаходиться у віданні сільської ради. Має чітку структурну будову. є загальним поняттям. Він пропонує, як і Держкомстат України, вважати сільську місцевість лише сільською. Іншими словами, міські поселення не сільською місцевістю. Є також села, особливо приміські, де переважає промислове виробництво, і, враховуючи визначення сільської місцевості А. М. Третяка, ці села не слід відносити до сільської місцевості.
М. П. Талавиря	Сільські території слід розуміти як системні явища, які «включають, крім самого простору, все, що там певним чином функціонує або є його частиною».
К. І. Якуба	Сільське поселення визначається як «група, незалежна від її розміру (село, село, міська рада, район тощо), яка має наявний населений, природний, економічний і соціальний потенціал і керує соціально-економічним розвитком цих утворень. «Це адміністративна одиниця з грамотною організацією», а територію – просторове розміщення всього ресурсного потенціалу – можна розглядати як сільську територію. »
О. Г. Осауленко	Мережа сільських поселень включає сукупність об'єктів і населення, що проживає на певній території. По-перше, сільськогосподарська база - це тип діяльності, в якій 50% або більше робочої сили зайнято в сільському господарстві. По-друге, агропромислове підприємство - підприємство, на якому не менше третини робочої сили, крім сільськогосподарського виробництва, зайнято в сільському господарстві, переробній та інших галузях. По-третє, не сільськогосподарські компанії – це ті, що розташовані в сільській місцевості, де більше 50% робочої сили зайнято в не сільськогосподарській діяльності.

Конкретні пріоритети розвитку були визначені Концепцією сталого розвитку населених пунктів (1999 р.), а правила та положення цієї Концепції згодом були уточнені та вдосконалені Концепцією розвитку сільських територій (2015 р.) та Стратегією сталого розвитку територій до 2030 року (2018).

Підвищення соціально-економічного потенціалу сільської місцевості та забезпечення стабільності та незворотності цього процесу є стратегічним завданням державної політики, яке закріплено в Законі «Про державну підтримку сільського господарства України». Цим законом сталий розвиток сільських територій закладено в аграрну політику держави. Зараз забезпечення розвитку сільських територій покладено на Міністерство аграрної політики та продовольства України.

1.2. Механізм публічного управління соціально-економічним розвитком території

Зміна межі структури ринків, природних і кліматичних чинників, ідеологічних та інших змін, взаємозалежності елементів системи, під впливом таких каталізаторів, як глобалізація, економічні кризи, технічний прогрес і формування нових технологічних платформ. В умовах глобалізації будь-якого процесу якість життя громадян і соціальна стабільність окремих держав залежать від їх взаємодії з рівноправними системами (інші держави) і з системами вищого рівня (союзи, альянси тощо) через ступінь залучення громадян до процесів державного та місцевого управління.

Публічне управління – це орган управління державою та органами місцевого самоврядування за безпосередньої участі народу, метою якого є встановлення та розвиток суспільних відносин з метою сталого

розвитку країни та забезпечення прав і свобод громадян шляхом реагування на їхні потреби.

На регіональному рівні механізми управління трансформуються в підсистеми управління в рамках сформульованих на макрорівні механізмів реалізації національних довгострокових стратегій соціально-економічного розвитку (стратегій інноваційного розвитку). Це зумовлено особливостями політичного, правового, соціально-економічного, технологічного, екологічного розвитку, природно-кліматичними умовами території, завдяки активній участі населення у процесі створення публічного простору. Забезпечити прийняття рішень з урахуванням потреб населення. Керувати завданнями та оцінювати ефективність їх вирішення.

Публічне управління у сформованій території майже повністю охоплює весь спектр публічних послуг, тим самим пропонуючи цілі та можливості.

На основі принципів державного управління та з урахуванням основних процесів механізмів управління сформульовано поняття ефективності функціонування механізмів управління. Під ефективністю функціонування адміністративних установ розуміється ступінь задоволення суспільних потреб людей шляхом надання публічних послуг і виконання публічних функцій відповідно до встановлених норм і адміністративних правил. Цей тимчасовий період визначається обмеженим обсягом послуг з урахуванням досягнення цільових показників, темпів соціально-економічного розвитку регіону та співвідношення досягнутих результатів до витрачених бюджетних коштів.

Такий підхід потребує розробки концептуальної моделі механізму державного управління соціально-економічним розвитком регіону у взаємозв'язку з підсистемою управління бюджетним процесом.

Місцеві органи влади розробляють прогнози та стратегії соціально-економічного розвитку регіону (як елементи регіональної стратегії), а також перелік першочергових потреб населення на основі комплексних взаємодій, концепцій, програм і планів, соціально-економічного розвитку регіону, цільових програм (довгострокові та галузеві), пріоритетних проєктів, бюджетів. На рівні міських та сільських органів місцевого самоврядування залучення жителів забезпечується шляхом оцінки як роботи в процесі розробки стратегій, програм, планів та бюджетів соціально-економічного розвитку регіону. Функціонування місцевого самоврядування, доступність і якість публічних послуг, задоволення основних потреб населення, що проживає на території регіону, здійснення державних функцій. Враховуючи досвід Німеччини, Великої Британії, Швеції, США, Нової Зеландії та Казахстану, рекомендації ОЕСР, МВФ, МБРР та рекомендації (реалізація політики), що базуються на можливостях і перспективах розвитку інформаційно-комунікаційні технології запропоновані проєктом «Електронний уряд», «Електронне бюджетування» представляє концептуальну модель механізмів державного управління економікою регіонального соціального розвитку, засновану на принципах CMR (Customer Relationship Management - клієнти керують відносинами). Модель державного механізму управління соціально-економічним розвитком території принципово відрізняється від сучасної адміністративної системи України. В Україні населення розглядається насамперед як споживач, тобто як бенефіціар держави та громади.

У запропонованій моделі, спрямованій на сталий розвиток території, баланс сил залежить від населення та інших зацікавлених сторін, залучених до виявлення та формалізації потреб населення, а також від критеріїв оцінки задоволеності населення (табл. 1. 2).

Таблиця 1. 2

Порівняльна оцінка ролі населення в сучасних державних і місцевих адміністративних системах та запропонованому механізмі публічного управління соціально-економічного розвитку території

Діюча система державного та муніципального управління	Пропонована модель механізму публічного управління
Розробка прогнозів, стратегій, планів соціально- економічного розвитку та бюджетного планування відбувається без належного обґрунтування вартості державних і муніципальних послуг та розрахунку їх потреби. Управління соціально-економічним розвитком території та бюджетним процесом як прерогатива органів державної влади та місцевого самоврядування відрізняється від управління якістю надання державних та муніципальних послуг. Реалізація прогнозів, програм і планів соціально- економічного розвитку території, цільових програм і пріоритетних проектів здійснюється на суму, визначену розміром бюджету території (з урахуванням трансфертів). Найбільш позитивна реакція органів влади та місцевого самоврядування на базові потреби населення найчастіше виражається у відповіді на їх колективні прояви у формі акцій, протестів тощо. Органи влади та управління розглядають населення як споживача державного та муніципальні служби. Лише під час виборчої кампанії населення відчуває виклик з боку державної адміністративної системи. Адміністративні процеси жорстко відокремлені від суспільних (думки населення, громадських організацій, експертів не враховуються при розробці прогнозів, стратегій, програм, бюджетів) і не спрямовані на задоволення першочергових	Населення виступає суб'єктом механізму державного управління та бере участь у розробці прогнозів, програм і планів соціально- економічного розвитку, досягаючи тим самим результатів державного управління територіальними та місцевими фінансами. Процес задоволення потреб населення стає «прозорим» і піддається оцінці. Населення у взаємодії (діалозі) з органами державної влади та місцевого самоврядування розробляє (спільно) плани реалізації наявних потреб. Населення, державні органи та муніципалітети організовують державне управління на рівних засадах. У складанні переліку та оцінці обсягу послуг і контролю бере участь населення. Населення наділене владними повноваженнями, обов'язком брати участь у державному управлінні, правом на волевиявлення щодо оцінки якості публічних послуг і виконання державних функцій. Населення є замовником їхніх потреб і при обмеженості ресурсів бере участь у їх плануванні та оцінці ефективності та ефективності їх використання. Формалізує принципи суспільного устрою

потреб в умовах обмежених ресурсів.	
-------------------------------------	--

Для реалізації запропонованої концепції необхідно дотримуватись таких умов:

- адміністративні процеси мають стати більш зрозумілими та практичними, щоб громадяни могли брати участь;
- державні адміністративні органи знають, розуміють і контролюють конкретні потреби населення на своїй території;
- у громадян формується почуття відповідальності за повну та своєчасну інформацію про свої потреби та бажання;
- оскільки перехід до нижчих ієрархічних рівнів та адміністративні процеси все більше орієнтуються на населення (націю) та його потреби,
- при формуванні програм, проектів та планів соціально-економічного розвитку забезпечується прозорість та повне інформування громадськості про результати та ефективність використання бюджетних коштів.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

2. 1. Загальна характеристика Новомиколаївського старостату Петропавлівської селищної ради

Територіальна громада Петропавлівської селищної ради утворена згідно з розпорядженням КМУ від 20 травня 2020 року № 601-Р «Про затвердження перспективного плану формування територій громад Дніпропетровської області».

Площа Новомиколаївського старостату Петропавлівської селищної ради становить 26,76 кв. Кілометрів населення становить 2,168 тис. чоловік. Транспортне сполучення здійснюється дорогами загального користування місцевого значення.

На 2022 рік за планом до доходів бюджету територіальної громади Петропавлівської селищної ради повинно було надійти 235,14 млн. грн. Зібрано фактично – 252,5 млн. грн. або 107,4% від планового рівня. Власних надходжень (без трансфертів з інших бюджетів) надійшло в сумі 189,63 млн. грн., при плані 171,62 тис. грн., або 110,5% планових показників, затверджених дирекцією на звітний період з урахуванням змін.

Основними бюджетними платниками до загального фонду Петропавлівської ТГ за 2022 рік є: ПрАТ «Павлоградвугілля» (24,9% власних надходжень загального фонду), фермерське господарство «Нібас» (4,4 % власних надходжень загального фонду), ТОВ «Омега-Агро» (3,7% власних доходів загального фонду).

Неподаткові надходження за 2022 рік склали 1919,4 тис. грн.,

при уточненому плані 1767,0 тис. грн., або 108, 6%.

У 2022 році до бюджету територіальної громади Петропавлівської ТГ надійшло міжбюджетних трансфертів у вигляді дотацій та субвенцій з інших бюджетів у сумі 62858, 8 тис. грн при плані 63516, 7 тис. грн або 99,0 %, з них:

- при плані освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам в сумі 60419, 0 тис. грн., надійшло 60419,0 тис.грн., або, або 100,0 %;

- субвенції з місцевого бюджету на благоустрій, будівництво та ремонтні роботи, придбання квартир і приміщень для розвитку сім'ї та інших форм сімейно- орієнтованого виховання, підтримку малих групових будинків та забезпечення житловою площею дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків: в рамках плану в 672,8 тис. грн., отримали 82, 7 тис. грн., або 12,3 %;

Видатки із загального фонду бюджету Петропавлівської територіальної громади на 2022 рік склали 210646,7 тис. грн., уточнений план склав 239441, 3 тис. грн. грн., що відповідає 88,0 % від уточненого плану.

Видатки на соціально-культурну сферу, питома вага яких становить 80,2 відсотка загального обсягу видатків загального фонду селищного бюджету, профінансовано в сумі 168986, 5 тис. грн., або 87,7 відсотка до уточненого кошторису.

На соціальний захист населення спрямовано 192, 2 млн. грн або 91,2 відсотка загального обсягу видатків загального фонду селищного бюджету, на заробітну плату та медикаменти – 161, 2 млн. грн, на харчування – 30, 74 млн. грн., на оплату комунальних послуг та енергоносіїв - 17, 7 млн. грн., соціальне страхування 1578, 3 тис. грн, на охорону здоров'я 11065,3 тис. грн.

На інші видатки із загального фонду порівняльного кошторису спрямовано кошти в сумі 41660,2 тис. грн., уточнений план склав 46837, 4 тис. грн., або 88,9 тис. грн.

За 2022 рік з порівняльного бюджету здійснено міжбюджетних трансфертів 2676, 6 тис. грн., у тому числі:

- реверсну дотацію до державного бюджету в сумі 167 тис. грн., або 13, 9 відсотка до плану.

- Інші дотації –1296,6 тис.грн., з них по загальному фонду – 496, 6 тис. грн.,по спеціальному – 800, 0 тис. грн., або 100,0 відсотка плану;

Субвенція з місцевого бюджету державному бюджету на виконання регіональних програм соціально-економічного розвитку – 1213 тис. грн., у тому числі по загальному фонду – 463 тис. грн., спеціальному фонду – 750 тис. грн., т.т. 100,0 відсотків плану.

Короткострокові позики органами державного казначейства протягом звітного періоду не залучались.

Виробничий потенціал Новомиколаївського старостату Петропавлівської селищної ради в основному зосереджений у галузі рослинництва та зосереджений на вирощуванні зернових культур, сої, соняшнику та ріпаку.

Слід зазначити, що бюджет Новомиколаївського старостату Петропавлівської селищної ради є дотаційним. При цьому спостерігається тенденція до зниження рівня субсидій з 68 % у 2020 році до 54% у 2022 році. З початку створення Новомиколаївського старостату Петропавлівської селищної ради розроблено 4 проекти щодо покращення соціальної інфраструктури населеного пункту на загальну суму понад 8 млн грн.

На території Новомиколаївського старостату Петропавлівської селищної ради функціонують два автобусні маршрути, які повністю

задовольняють потреби мешканців та дозволяють легко дістатися до обласного центру та інших населених пунктів. Відстань між центром старостату та найвіддаленішим селом 10 км. Разом з тим, стан доріг у населених пунктах, за винятком центральних та між селищних доріг, потребує капітального ремонту. Розширення дорожньої інфраструктури є одним із ключових елементів забезпечення високої якості життя.

2.2. Аналіз соціально-економічного розвитку громади

Найважливішою характеристикою стану місцевого самоврядування є соціально-економічний розвиток території, на якій воно діє. Економічний розвиток сільської місцевості пов'язаний з раціональним використанням земельних ресурсів, розвитком сільськогосподарської діяльності та залученням інвестицій. Розширення економічних можливостей розвитку соціальної сфери на селі відбувається тут за рахунок розвитку промисловості та організації переробки сільськогосподарської продукції. Соціальний розвиток пов'язаний із належною соціальною інфраструктурою, наданням якісних адміністративних послуг та первинної медичної допомоги. Тому важливо забезпечити інтеграцію, оцінити та виявити ресурсний потенціал громади (рис. 2.1).

Завдяки реалізації реформи децентралізації муніципалітети мають реальний шанс використовувати наявні фінансові ресурси для вирішення своїх нагальних проблем.

Позитивні зміни після проведення адміністративної та бюджетної реформи відразу помітні мешканцям сформованих органів місцевого самоврядування. Найкращим показником є настрій людей у громаді.

Рис. 2.1. Структура ресурсної бази соціально-економічного розвитку Новомиколаївського старостату Петропавлівської селищної ради

Проведене опитування населення Новомиколаївського старостату Петропавлівської селищної ради показує, що з 520 опитаних мешканців 320 сказали, що почуваються комфортно в громаді, ще 65 заявили, що дали б поради своїм знайомим, друзям та родичам для оселення в даній громаді. Цікаво, що 168 людей хочуть, щоб їхні діти залишилися на території муніципалітету. 75 осіб стверджують, що територіальна громада дає їм можливість повноцінно розвиватися (рис. 2. 2).

На запитання, що заважає розвитку громади, 63 % респондентів відповіли, що це безробіття. Майже 46% респондентів переконані, що наступним стримуючим фактором є незнання та відмова від належного використання природних

ресурсів, а також забруднення території міста побутовими відходами. На третьому місці (38 % респондентів) вважають, що байдужість жителів громади заважає розвитку. Серйозними проблемами залишаються також алкоголізм, злочинність, наркоманія, поганий стан доріг між населеними пунктами, відсутність підприємництва серед громадян та старіння населення.

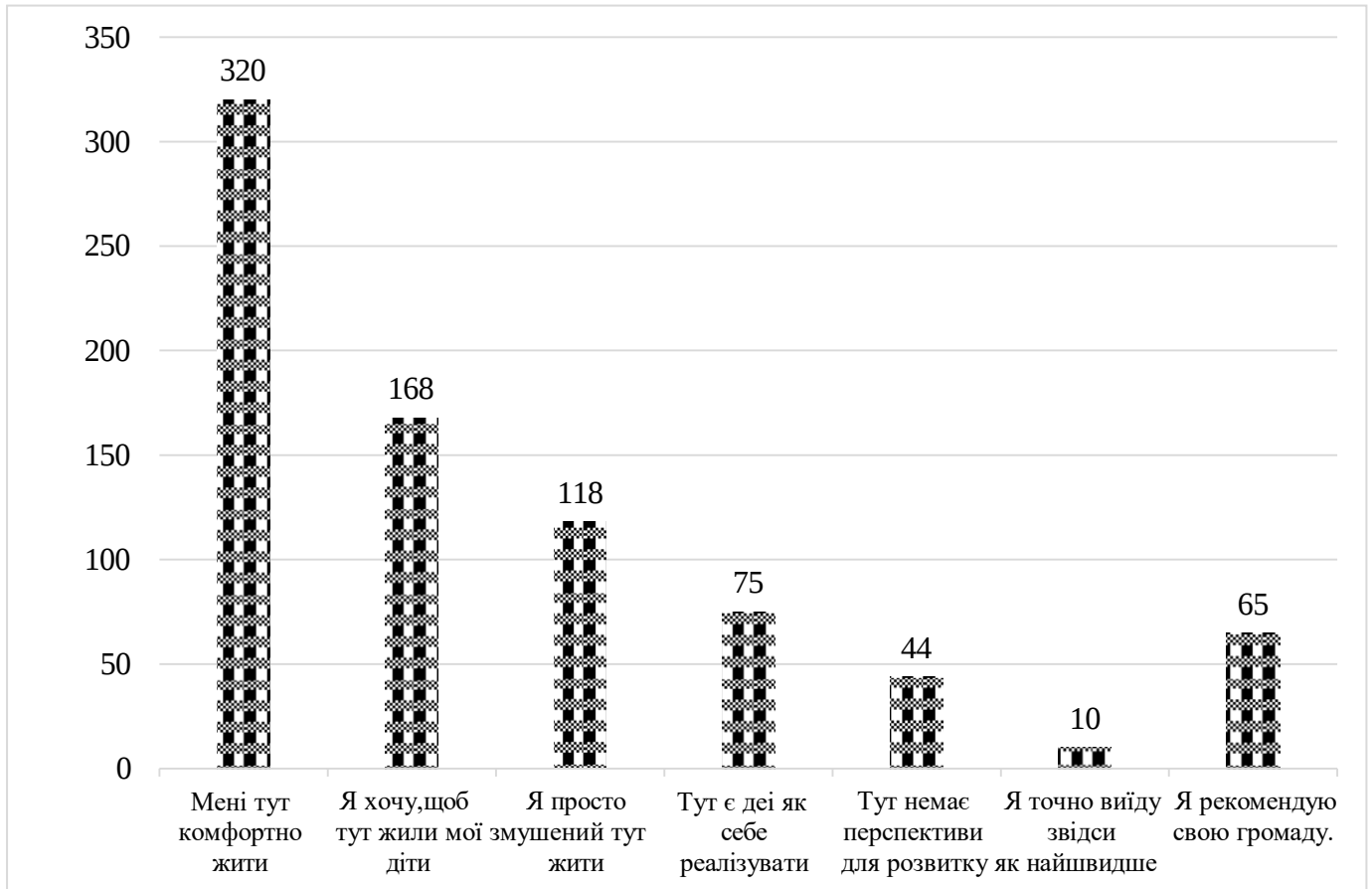

Рис.2. 2. Загальне сприйняття громади її мешканцями

Доцільно також відмітити, що у Новомиколаївському старостаті Петропавлівської селищної ради 87% громадян вважають, що відбуваються позитивні зміни та покращується соціальне забезпечення. Позитивні зміни залежать передусім від прогресивності та ефективності муніципалітетів, вважає третина опитаних. Другим фактором успіху, на думку опитаних, є

бізнес. Зокрема, діяльність резидентів та підприємництво, доступ до ринків, розвиток бізнесу, іноземні інвестиції, корисні копалини. Ці фактори важливі для кожного десятого жителя муніципалітету, а загалом майже 50 % підтримують цю думку.

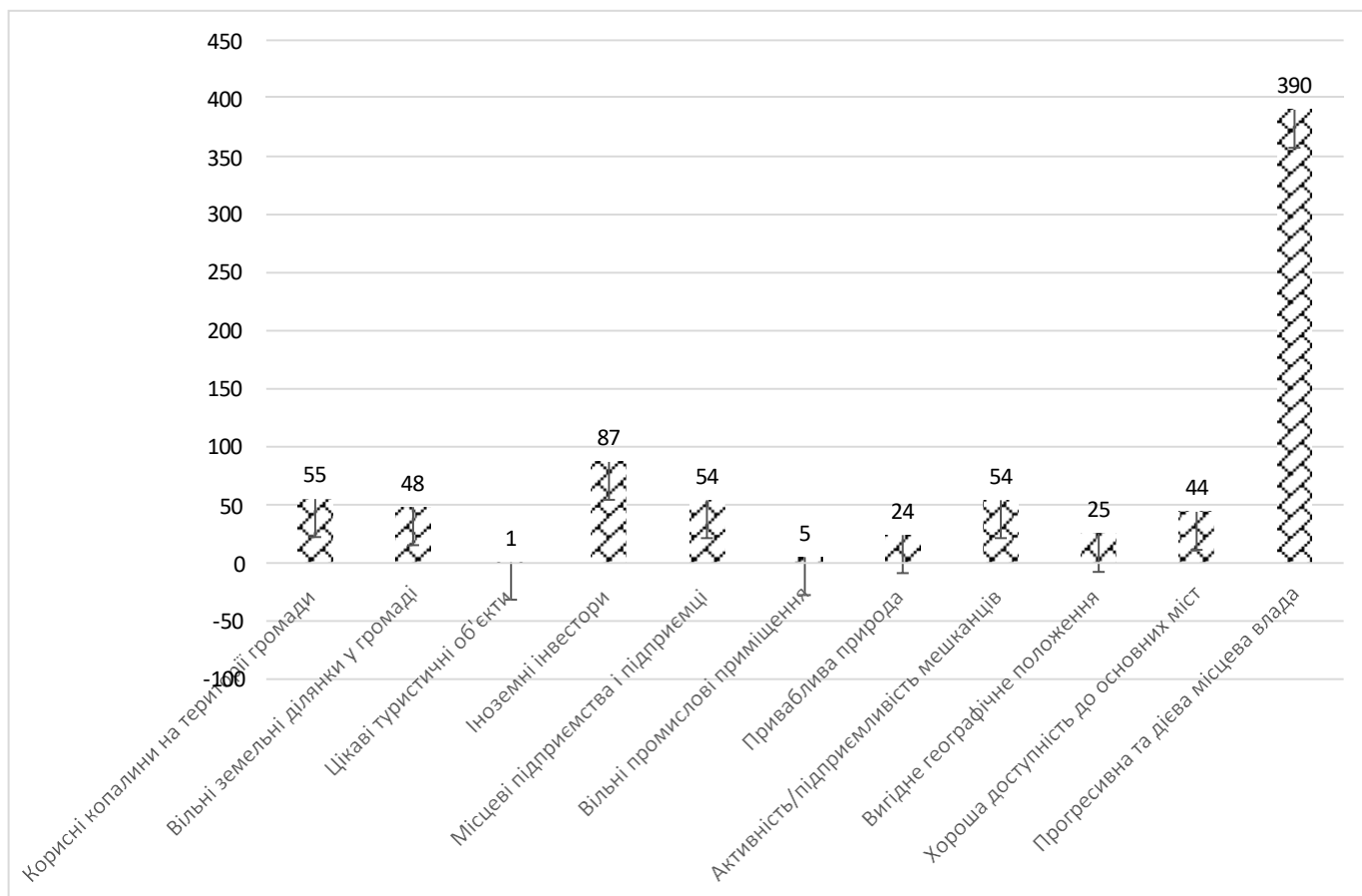

Рис.2. 3. Основні ресурси для місцевого розвитку

Таким чином, спостереження показали, що Новомиколаївський старостат Петропавлівської селищної ради досить успішно вирішує економічні та соціальні завдання на своїй території. Мешканці отримують користь від покращення соціального забезпечення та відчують зміни на краще. Водночас є усвідомлення того, що майбутні успіхи значною мірою залежать від активності та зацікавленості самих громадян.

У сільській місцевості гірша ситуація з доступністю медичного обслуговування, соціального забезпечення та розвитку закладів культури. Існують значні обмеження щодо доступу до інформації, якісних послуг та покращення умов проживання. Це негативно впливає на міграційні процеси та штовхає найбільш конкурентоспроможну частину населення до переїзду в міста та за кордон.

РОЗДІЛЗ

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Створення органів місцевої влади зробило актуальним питання управління їх соціально-економічним розвитком. Виникла необхідність розробити таку соціально- економічну політику, яка б підтримувала високі темпи економічного розвитку, ефективно вирішувала завдання соціального розвитку громади та гармонійно вписувалася в систему екологічних стандартів. Очевидно, що реалізація такого триєдиного завдання можлива за умови побудови моделей або механізмів взаємодії всіх зацікавлених сторін: муніципалітетів, компаній, населення, громадських організацій, навчальних закладів, світу культури, науково-дослідних інститутів.

Перші територіальні громади в Україні виникли на основі добровільного об'єднання сільських рад. Основою об'єднання стали спільні місцеві традиції, подібні ресурси, близькість розташування, історичні зв'язки, бізнес-середовище, мережа доріг, транспортне сполучення тощо. Тому добровільно створені громади більш активні, краще розуміють свої проблемні моменти розвитку та ціль визначити першочергові завдання. Водночас справедливо зростає відповідальність за розвиток громади.

Якщо розглядати суб'єкт господарювання, залежно від розміру компанії, форми господарювання, форми власності, організаційно-правової форми чи територіальної громади, як комплекс взаємопов'язаних суб'єктів господарювання, системи, які вміло використовують внутрішні ресурси, відкриті до інновацій, нові знання та інформацію та здатні перетворювати їх у кінцеві результати продуктивності. Метою стратегічного планування є спрямування цих впливів на розвиток, економічне зростання, покращення добробуту громадян та

екологічного стану навколишнього середовища.

Проведений аналіз соціально-економічного розвитку Новомиколаївського старостату Петропавлівської селищної ради дозволив визначити низку завдань, які потребують першочергового вирішення: посилення інвестиційної діяльності, розбудова дорожньої мережі та дорожньої інфраструктури, розвиток зв'язку, забезпечення якісної дошкільної освіти для всіх дітей та належного матеріально-технічного забезпечення дошкільних навчальних закладів, відсутність генеральних планів та планів розвитку територій. Основні перспективні цілі соціально-економічного розвитку Новомиколаївського старостату Петриківської селищної ради наведено на рис. 3. 1.

Стратегічне управління включає здійснення стратегічного планування та забезпечення реалізації розробленої стратегії. Стратегічна дія є необхідною умовою забезпечення поступальності соціально-економічного розвитку, базується на використанні місцевих інтелектуальних і природних ресурсів і передбачає раціональне використання наявного ресурсного потенціалу. У центрі уваги стратегічного планування – створення стійких конкурентних переваг на основі місцевих факторів. Метою стратегічного розвитку є генерування інновацій та їх перетворення в економічну діяльність для забезпечення добробуту жителів.

Ця стратегія дає змогу зосередити увагу всіх учасників на основних напрямках діяльності, об'єднати необхідні ресурси, ефективно використовувати всі ресурси шляхом систематичного використання та швидше досягати бажаних результатів. Ефективні спільноти працюють лише в рамках визначеної стратегії. Ця стратегія складається з постановки цілей, детального аналізу поточного стану діяльності об'єкта, аналізу можливостей наявних ресурсів, внутрішнього та зовнішнього середовища діяльності, вивчення наявних проблем, обґрунтування наряду та конфігурації розвитку, формуванні стратегічної альтернативи та плану дій

для досягнення цілей.

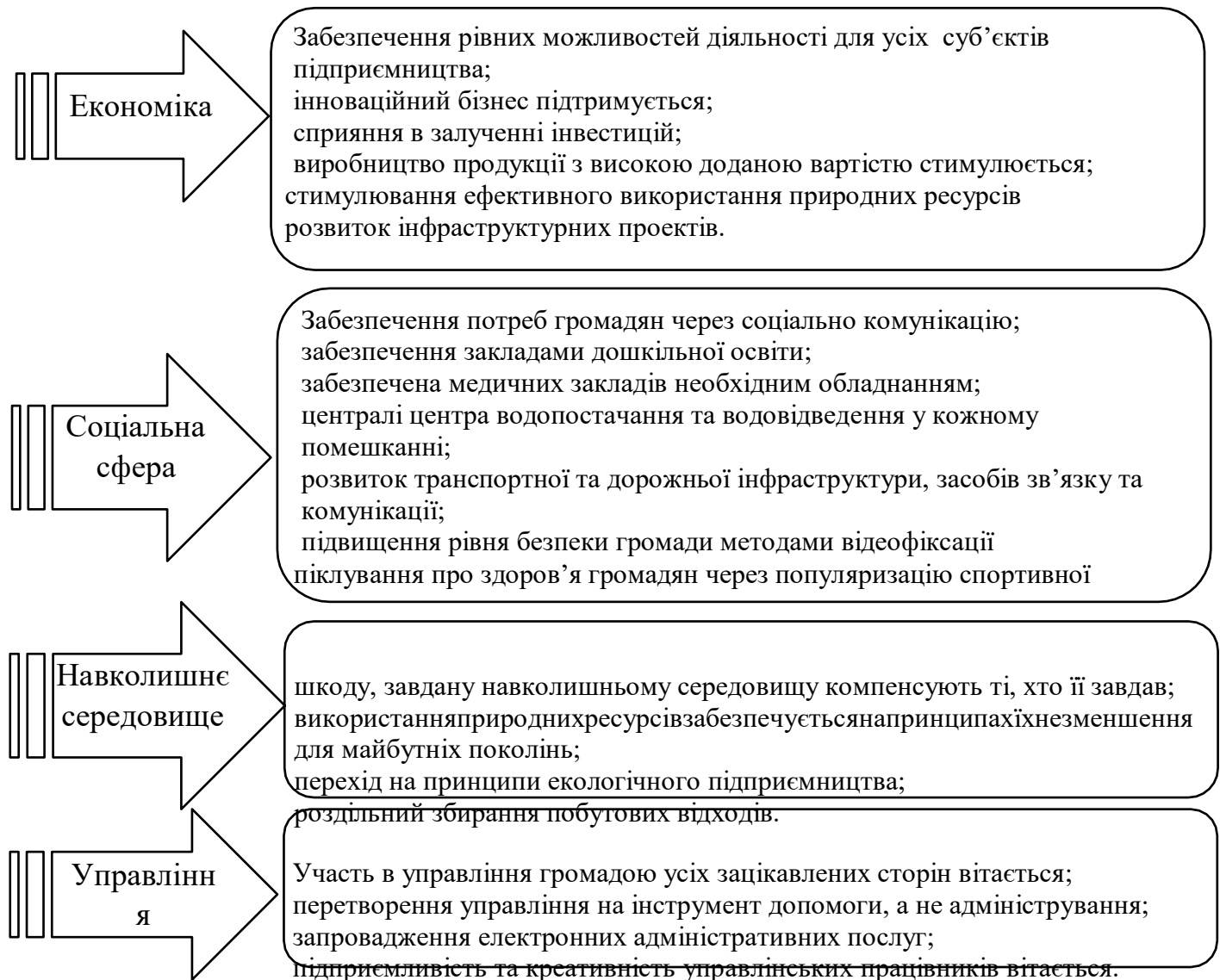

Рис.3.1.Довгострокові цілі місцевого розвитку

На рис. 3.2. представлено SWOT-аналіз факторів місцевого розвитку, який демонструє сильні та слабкі сторони, можливості і загрози діяльності громади.

Формуючи стратегію розвитку місцевого самоврядування, важливо визначити точки зростання, які стануть стартовими проектами для розвитку громади та місцевої економіки. Таких точок зростання в межах спільноти може бути кілька. На нашу думку, конкурентна перевага полягає насамперед у наявному виробничому комплексі, який більшою чи меншою мірою залежить від розміщення компонентів,

Потенціалу на явних природних ресурсів, людського та соціального капіталу та впливу зовнішнього середовища.

Внутрішні чинники	Сильні сторони	Слабкі сторони
	Наявність корисних копалин (граніт, лабрадорит, глина, лісові ресурси). Лісові, водні та ландшафтні об'єкти. Близькість до головних доріг та міст. Достатній кадровий потенціал. Земля для інвестицій. Наявність газових та електромереж. Необхідні умови для розвитку сільського господарства (садівництво, можливість вирощування всіх основних сільськогосподарських культур).	Проблемний стан доріг в межах та між населеними пунктами. Відсутня система утилізації побутових відходів. Частка централізованого водопостачання та водовідведення для мешканців є низькою. Нерозвинена дорожня інфраструктура. Відсутність швидкісного інтернету та якісного мобільного зв'язку. Низька підприємницька активність у громаді. Енергоефективність окремих об'єктів низька. Демографічний потенціал низький.
Зовнішні чинники	Можливості	Загрози
	Можливість брати участь у міжнародних та національних проектах технічної допомоги розвитку громад. Залучення інвестицій в агробізнес, альтернативну енергетику, видобуток корисних копалин (граніт, глина) та рекреаційні об'єкти. Розвиток сільськогосподарських підприємств на базі індивідуальних селянських господарств. Постійний розвиток місцевої автономії. Дедалі популярнішими стають сільський туризм, зелений туризм та агротуризм.	Активність громадян низька. Низькі темпи економічного зростання та Відсутність значного прогресу реформ на національному рівні. Уповільнення темпів світової економіки. Міграція робітників до міст і закордон; Відсутність прогресу в адміністративній реформі; Демографічний потенціал територіальної громади низький. Внутрішня політична нестабільність.

Рис.3. 2.SWOT-аналіз факторів місцевого розвитку

При побудові стратегії соціально-економічного розвитку територіальної громади слід враховувати три напрями руху: екологічний, соціальний, економічний. В сучасних умовах негативного антропогенного навантаження та орієнтування на високі соціальні стандарти життя не можливо не враховувати екологічну складову. На рис. 3.3 представлено систему стратегічних напрямів соціально-економічного розвитку Новомиколаївського старостату Петропавлівської селищної ради.

Рис.3.3. Стратегічні напрями розвитку Новомиколаївського старостату Петропавлівської селищної ради

Застосовуючи аналіз сильних і слабких сторін, можливостей і загроз розвитку громади, стає можливим визначити стратегічний напрямок розвитку територіальної

громади та обрати стратегію соціально-економічного розвитку (табл. 3.1). Стратегії, які базуються на використанні активів і можливостей розвитку місцевої громади як зовнішніх факторів і дозволяють досягти вищої конкурентної переваги, з акцентом на усунення слабких місць і мінімізацію загроз впливу зовнішнього середовища, є більш перспективними, ніж інші Стратегії. Зверніть увагу, що стратегії, які враховують сильні сторони громади, є більш придатними з точки зору використання ресурсів, оскільки вони можуть досягти вищих прибутків на одиницю інвестиційних витрат. Майбутні стратегії, засновані на активах, можуть стати потужним джерелом позитивних змін у регіональному розвитку.

Аналіз розвитку аграрного сектору свідчить про відставання соціально-економічного розвитку сільської місцевості порівняно з сільським господарством, яке протягом останніх років демонструє успішну динаміку розвитку. Людський капітал інтегрованих органів місцевого самоврядування обмежений через нерозвинену інфраструктуру та незадовільні умови життя місцевих жителів. Це негативно впливає на ділову активність і обмежує економічне зростання. Особливо тривожить те, що агросектор втрачає молодих працівників, які становлять основу підприємництва.

Соціально-економічний розвиток сільської місцевості потребує «реформ» на основі децентралізації та водночас зусиль щодо вдосконалення механізмів соціально-економічного розвитку. Цей процес має забезпечуватися шляхом розвитку підприємництва на селі, диверсифікації виробництва та його основної галузі

сільського господарства, використання інновацій та прогресивної моделі соціально-економічного розвитку села, спрямованої на підвищення їх економічної та фінансової самостійності. Посилити підзвітність перед

сільськими радами, органами місцевого самоврядування та сільським населенням.

Важливим елементом розвитку сільських територій є концепція багатофункціональності сільського господарства, згідно з якою результатом сільськогосподарської діяльності є, з одного боку, виробництво сільськогосподарської продукції, а з іншого – забезпечення суспільними благами. У рамках пріоритетів аграрної політики слід зосередити увагу на задоволенні суспільних благ і суттєво розширити обсяг суспільних благ, що має відобразитися на покращенні якості життя та умов життя сільського населення.

Механізм соціально-економічного розвитку сільської місцевості на основі децентралізації активізує систему внутрішніх факторів соціально-економічного розвитку. Збільшення витрат на благоустрій населених пунктів, розширення соціальної інфраструктури та покращення житлових умов сприятиме розвитку підприємництва. Саме зміцнення виробничого потенціалу забезпечує формування необхідних фінансових ресурсів для забезпечення соціального розвитку села.

Механізм соціально-економічного розвитку можна визначити як сукупність методів, прийомів, інструментів, засобів і важелів управлінського впливу та відбору ключових компетенцій і ключових компонентів. Функціонування механізму соціально-економічного розвитку спрямоване на забезпечення створення умов і порядку моніторингу та коригування заданих параметрів розвитку.

Механізм соціально-економічного розвитку села є динамічною та відкритою системою. Необхідно враховувати вплив усіх внутрішніх і зовнішніх чинників на динаміку розвитку сільських територій, а також фактори майбутнього. До змісту механізмів організаційно-економічного розвитку сільських територій входять такі функції, як реалізація

потенціалу розвитку сільських територій, посилення не сільськогосподарської діяльності, підприємництва та створення умов для забезпечення соціального розвитку сільських територій. поселення, підвищення добробуту місцевих жителів тощо. Важливим завданням механізму соціально-економічного розвитку села є створення рівних умов для розвитку всіх форм власності та організаційно-правових форм господарювання.

Результати теоретико-аналітичних досліджень свідчать, що структурно-логічна модель механізму соціально-економічного розвитку сільських територій повинна враховувати показники соціально-економічного розвитку сільських територій, які знаходяться у сферах економіки, підприємництва, соціальної освітньо-культурної та є основними елементами запропонованого механізму, водночас на цільові показники впливають рівень організованості громади, її активність, наявність фінансово-економічних та природних ресурсів, можливості інноваційної діяльності, стан ринкової та соціальної інфраструктури, трудовий потенціал тощо. Для забезпечення функціонування механізму необхідне належне інституційне забезпечення у вигляді нормативно-правових норм, індикативних програм соціально-економічного розвитку, бюджетування, розвитку ринкових інститутів для підтримки бізнес-процесів і громадянського суспільства, освітньої підтримки та відповідної науки. На думку дослідників, центральним елементом функціонування запропонованого механізму залишається економічна діяльність учасників.

На даному етапі становлення та розвитку місцевого самоврядування гостро постала проблема підготовки та розвитку особистісного потенціалу об'єднаних органів місцевого самоврядування. Проте сьогодні, якщо муніципалітетам надано право вирішувати проблеми місцевого значення, мати бюджет і більш мотивовано й ефективно займатися соціально-

економічним розвитком власних територій, більшість об'єднаних органів місцевого самоврядування так і роблять. Це неефективно через брак кваліфікованих кадрів, недостатній власний капітал та ігнорування питань відбору персоналу та розвитку потенціалу. Сьогодні значна частина працівників, хоч і має вищу освіту, мало знає сучасні професійні навички, такі як: професійне володіння комп'ютерними технологіями, вміння використовувати статистичні та інтелектуальні аналізи даних, геоінформаційні системи, знання законодавства. і т.д.

Тому компетентність управлінського персоналу є однією із засад впровадження ефективних реформ на місцевому рівні та потребує особливого контролю з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських активістів, наукових працівників, науково-освітніх установ.

На цьому тлі вкрай важливо керувати персоналом місцевого самоврядування за допомогою компетентнісного підходу, спираючись на такі положення:

- Підбір персоналу на основі наявних навичок та професійних вимог;
- підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації державних службовців;
- оцінка персоналу для виявлення слабких місць у кваліфікації та підготовки програм для їх усунення.

Особливо важливим є створення за рахунок коштів місцевих бюджетів та міжнародних програм за підтримки Європейського Союзу фонду підготовки та підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема шляхом проведення спеціальних курсів, тренінгів, тематичні семінари, формування професійних програм, перепідготовка та підвищення кваліфікації у ВНЗ.

Крім того, одним із найефективніших джерел навчання та розвитку

персоналу органів місцевого самоврядування є надання грантів на навчання найбільш талановитої молоді з наступним залученням до роботи в органах місцевого самоврядування. Розробка стратегії та реалізація місцевого самоврядування.

Сталість розвитку сільських територій виникає під впливом негативних економічних факторів. Основними факторами є: обмеженість ресурсів місцевого бюджету, слабка державна підтримка інноваційних та інвестиційних процесів, недостатня співпраця з міжнародними фінансовими інституціями, неефективне функціонування індивідуальних орендарів та сімейних підприємств, відсутність мотивації до диверсифікації та розвитку сільськогосподарського підприємництва в сільській місцевості, відсутність інфраструктури для ринків сільськогосподарської продукції тощо.

Результати проведеного дослідження показали наявність низки інституційних проблем. А саме: недосконалість існуючої системи управління розвитком сільських територій; неузгодженість економічних інтересів держав і компаній, низький рівень розвитку партнерства між державою, сільським господарством та муніципалітетами, декларативність більшості національних програм і стратегій розвитку сільських територій. Потребує невідкладного вирішення проблема створення сприятливих культурно-сімейних і побутових умов для сільського населення, підвищення рівня

освіти та якості медичного обслуговування. Збереження та активна пропаганда історико-культурної спадщини для відродження унікальних національних традицій.

На нашу думку, процес формування та реалізації стратегій сталого розвитку сільських територій Петропавлівської селищної ради полягає у визначенні кінцевих стратегічних цілей розвитку досліджуваної території як окремої цілісної системи. Він інтегрований, оскільки складається з

ряду елементів соціально-демографічного, екологічного, організаційно-продуктивного, культурно-педагогічного та інституційного характеру. Це передбачає системний підхід до розробки ефективних організаційно-економічних механізмів реалізації стратегії сталого розвитку сільської місцевості з урахуванням регіональної специфіки та завдань сільського розвитку Новомиколаївського старостату Петропавлівської селищної ради.

ВИСНОВКИ

1. Визначено, сучасний стан сільської місцевості характеризується кризою та соціально-економічною незбалансованістю та вкрай слабким розвитком: скороченням робочих місць; підвищення самостійності; посилення трудової міграції та соціальної напруги в сільській місцевості. Низький рівень життя сільського населення призводить до міграції найбільш активної та працездатної його частини до міст, посилює зовнішню трудову міграцію, що призводить до занепаду сільської місцевості. Ми вважаємо, що підвищення якості життя в сільській місцевості, покращення сільських територій та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору є першочерговими завданнями. Це може бути мотивуючим стимулом для збільшення кількості сільських жителів та сприяти подоланню кризових явищ населі відповідно до положень Національної стратегії регіонального розвитку на 2021- 2027 роки. Ця стратегія підвищення якості життя передбачає використання ефективного організаційно-економічного механізму реалізації політики зайнятості сільського населення, формування та функціонування аграрного ринку праці в Україні, розвиток альтернативних видів діяльності, приватно-державне партнерство, приватні інвестиції в реалізацію соціальних проєктів і програм тощо.

2. Сучасний стан сільських територій перебуває у досить критичній соціально- економічній ситуації, тому впровадження інноваційних та ефективних управлінських рішень та зміна вектору розвитку дозволить змінити поточну ситуацію. Таким чином, проаналізувавши зазначені законодавчі та нормативні документи, можна виділити основні аспекти управління розвитком сільських територій України:

- створення сприятливих соціальних, фінансово-економічних умов для

виконання селом своїх виробничих та інших функцій і завдань загальнодержавного рівня в системі територіального розвитку;

- стабільне зростання сільської економіки за рахунок підвищення ефективності сільського господарства та внеску (фінансово-економічного) сільської місцевості в економіку країни та добробут громадян;

- підвищення зайнятості, рівня та якості життя сільського населення та наближення села до міського рівня життя;

- уповільнення міграційних процесів, покращення демографічної ситуації та збільшення тривалості життя;

- зменшення міжрегіональних і внутрішньорегіональних відмінностей між рівнем і якістю життя сільського населення;

- раціоналізація використання природних ресурсів і збереження навколишнього природного середовища;

- зберегти та примножити культурний потенціал села.

3. На основі принципів державного управління та з урахуванням ключових процесів механізму державного управління сформульовано концепцію ефективності функціонування механізму державного управління, а саме: задоволення потреб населення в публічних послугах через надання публічних послуг та здійснення державних службових завдань відповідно до адміністративних норм і правил, встановлених на цей тимчасовий період через максимальний обсяг послуг з урахуванням досягнення цільових показників та темпів соціально-економічного розвитку території та співвідношення досягнутих результатів до витрачених бюджетних коштів.

4. Соціальний розвиток пов'язаний із належною соціальною інфраструктурою, наданням якісних адміністративних послуг та первинної медичної допомоги. Тому важливо забезпечити інтеграцію, оцінити та виявити ресурсний потенціал громади. Проведене опитування населення

Новомиколаївського старостату Петропавлівської селищної ради показує, що з 520 опитаних мешканців 320 сказали, що почувуються комфортно в громаді, ще 65 заявили, що дали б поради своїм знайомим, друзям та родичам для оселення в даній громаді. Цікаво, що 168 людей хочуть, щоб їхні діти залишилися на території муніципалітету. 75 осіб стверджують, що територіальна громада дає їм можливість повноцінно розвиватися. Таким чином, спостереження показали, що старостат Петропавлівської селищної ради досить успішно вирішує економічні та соціальні завдання на своїй території. Мешканці отримують користь від покращення соціального забезпечення та відчують зміни на краще. Водночас є усвідомлення того, що майбутні успіхи значною мірою залежать від активності та зацікавленості самих громадян.

5. Управління соціально-економічним розвитком Новомиколаївського старостату Петриківської селищної ради спрямоване на ефективне використання фінансових ресурсів, збалансоване природокористування, створення сприятливого ділового середовища, розвиток людського капіталу та забезпечення високих соціальних стандартів життя. Реалізація зазначених чинників розвитку можлива за умови розроблення чіткого плану дій. За допомогою стратегії управління соціально-економічним розвитком можна звернути увагу на основні можливості та сильні сторони діяльності громади, які в майбутньому стануть точками зростання показників рівня життя населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беженар І.М., Скиба Г.І., Кравченко С.А. Аналітична оцінка розвитку сільських територій. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки.* 2022. Вип. 2. С. 66-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaupe_2022_2_10
2. Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Планування розвитку територіальних громад: навч. посіб. для посад. осіб місц. самовр. / Асоціація міст України. К.: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.
3. Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. Удосконалення державного управління розвитком аграрного сектору економіки та сільських територій України. *Економіка АПК.* 2020. № 11. С. 6-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2020_11_4
4. Газуда Л.М., Готра В.В. Напрями розвитку сільських територій України в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка.* 2022. Вип. 2. С. 27-33.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2022_2_5
5. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник / І. І. Бодрова та ін. ; за ред. С. Г. Серьогіної ; 4-те вид., переробл. та допов. Харків: Право, 2017. 392 с.
6. Дургун Х. М. Соціально-економічний розвиток сільських та туристичних територій в сучасних умовах. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука".* 2022. № 2. С. 16-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2022_2_4
7. Калетнік Г.М., Ємчик Т.В. Державне регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2020. № 2. С. 7-22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2020_2_3

8. Корженівська Н., Ясінецька І., Беспалий І. Ефективність механізмів розвитку людського потенціалу сільських територій. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2021. Вип. 2. С. 247-256. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sepid_2021_2_30
9. Костецька І.І., Крайчук О.В. Вплив кластерів на розвиток сільських територій. *Приазовський економічний вісник*. 2021. Вип. 1. С. 151-154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/priae_2021_1_28
10. Крисанов Д. Ф. Аграрна сфера: пріоритети та механізми реалізації. Київ: Ін-т економіки НАН України, 1998. 235 с.
11. Лозінська Л., Васьківська К., Галімух Ю. Тенденції розвитку економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад. *Аграрна економіка*. 2020. Т. 13, № 3-4. С. 33-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ae_2020_13_3-4_7
12. Лупенко Ю.О. Теоретико-методологічне забезпечення економічного розвитку аграрного сектору та сільських територій. *Економіка АПК*. 2021. № 6. С. 6-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2021_6_4
13. Малік М.Й., Швець А.А. Роль підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції у розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2021. № 7. С. 50-62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2021_7_8
14. Мельниченко В. І. Правове регулювання публічного управління. Публічне управління: термінол. слов. / уклад.: В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О.М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ: НАДУ, 2018. С. 127.
15. Морозова Г. С. Сільські території: науково-теоретичні основи сутності та сучасні проблеми їх сталого розвитку. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2018. № 4. С. 253-260. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhna_ekon_2018_4_26
16. Оробей В. В. Правове регулювання публічного

- управління розвитком соціальної інфраструктури сільських територій в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2022. Вип. 2. С. 254-262. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2022_2_31
17. Офіційний сайт Міністерства розвитку громад та територій України. URL: <https://www.minregion.gov.ua/about>
18. Павлов О. І. Теоретико-методологічні засади сучасної парадигми управління сільськими територіями. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/region/05poiust.pdf>
19. Павлов О.І. Сільські території України: функціонально-управлінська модель. Одеса: Астропринт, 2009. 344 с.
20. Патица Н.І., Булавка О.Г. Стратегічні орієнтири та пріоритетні напрями сталого розвитку сільських громад і територій в Україні в умовах децентралізації влади. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 91-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2021_8_11
21. Перспективні форми організації господарської діяльності на селі: наукова доповідь / Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» [кол. авторів: Ю.О. Лупенко, О.Г. Шпикуляк, В. Я. Месель-Веселяк та ін. Київ: нНц «ІАЕ», 2019. 114с.
22. Петрецький І. І. Потенціал розвитку сільських територій в умовах децентралізації. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2022.
23. Плотнікова М. Ф. Стратегічні засади розвитку сільських територій в умовах децентралізації владних повноважень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 17(2). С. 43-46.

33. Соколова А.О., Голій О.В., Поліщук М.О., Голій Н.П., Пахольчук К.С. Стратегічні орієнтири соціально-економічного розвитку сільських територій Західного Полісся. *Економічний форум*. 2017. № 3. С. 79-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2017_3_14
34. Сороко В.М. Результативність та ефективність державного управління і місцевого самоврядування: навч. посіб. К.: НАДУ, 2012. 260 с.
35. Стегней М. І. Механізм екологічно сталого розвитку сільських територій: сутність, складові та функції. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 2. С. 28-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_2_8
36. Талавиця М., Косач І. Сучасні аспекти розвитку інфраструктури сільських територій. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2022. № 2. С. 85-92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppeu_2022_2_10